

KËRKIME GJUHËSORE

Gentian SADIKU

MBI SHPREHJEN E MARRËDHËNIEVE SHKAKORE NË GJUHËN SHQIPE

Raporti shkak-pasojë mund të shprehet me mjete të ndryshme gramatikore. Mjetet më të rëndësishme janë: parafjalët, ndajfoljet dhe lidhëzat (edhe disa pjesëza marrin pjesë në ndërtimin e fjalive shkakore). Këto mjete duhen parë si sinonime sintaksore. Në rastin tonë do të merremi kryesisht me lidhëzat shkakore, por do të hedhim dhe një vështrim mbi mjetet e tjera gjuhësore që realizojnë lidhje shkakore. Vështrimi i këtyre mjeteve do të bëhet në pikëpamje semantike, sintaktike, pragmatike.

Lidhëzat shkakore në gjuhën shqipe janë: *se, sepse, si, pasi (mbasi), derisa, gjersa, përderisa, kur, që, sapo, meqenëse, meqë, ngaqë, ngase, prejse, duke qenë se, nga frika se, nga shkaku që, për arsye se, për shkak se, posa që, sapo që* etj. Lidhëzat shkakore shërbejnë për të ndërtuar fjali që shprehin lloje të ndryshme marrëdhëniesh shkakore. P.sh.: *Si s'kishte kamzhik, i ra kafshës me grusht*¹.

Lidhëzat shkakore mund të ndahen në tri grupe: 1) lidhëza e lokucione lidhëzore konstatuese të shkakut: *se, pse, sepse, ngaqë, ngase, nga shkaku se, nga shkaku që, për shkak se, për arsye se, me pretekst se, nga frika se mos*; 2) lidhëza e lokucione lidhëzore motivuese, arsyetuese si *meqë, meqenëse, meqënëqë, duke qenë se, përderisa*; 3) lidhëza e lokucione kohore si *kur, tek, si, mbasi, pasi, posa, sapo, gjersa, derisa, sakohë që, tani që, sot që, qëkur, qëkurse, qyshse*.

Trajtimi veças i lidhëzave shkakore paraqet interes për dy arsye kryesore:

Së pari, për rëndësinë e madhe që kanë këto lidhëza si element i domosdoshëm i komunikimit për të shprehur pse-në e gjërave.

Së dyti, për faktin që kjo temë nuk është shumë e rrahur nga gjuhësia jonë.

Klasa e lidhëzave shkakore është tepër e gjerë, prandaj ne jemi kufizuar në një grup të kësaj klase. Do të trajtohen veçanërisht lidhëzat (konstatuese): *se, sepse, që, pse, përse (në tekstet e vjetra), ngaqë, ngase*.

Mbi kuptimin dhe përdorimin e lidhëzave shkakore në gjuhën e sotme

Lidhëza *se*, siç përmendëm më lart, është një nga shkakoret më të përdorshme. Ajo përdoret në gjuhën e folur dhe në atë të shkruar. Sot, me zhvillimin e madh që kanë marrë të gjitha stilet, sidomos stili shkencor, politik, juridik dhe administrativ krahas shkakores *se* po gjen një përdorim të gjerë e të dendur dhe shkakorja *sepse*. Për vetë karakterin e këtyre stileve që kërkon saktësi, përpikmëri e një ngjyrim të theksuar arsyetimi shkakorja *sepse* po zë gjithnjë e më tepër vend, madje dhe në stilin e letërsisë artistike, në autorë dhe në vepra letrare, ajo po shfaq një denduri përdorimi herë-herë më të lartë se shkakorja *se*.²

¹Shih: *Gramatika e Gjuhës Shqipe* 1, Tiranë 2002, f. 408.

²Shih: Buchholz, O., *Kausalkonjunktionen in der heutigen albanischen literarischen Sprache*. Leipzig 1991, f. 37.

Edhe në gjuhën e sotme lidhëza se mund të përmbajë në semantikën e saj ngjyime kundrinore. Pra, ka raste që ajo nuk del si shkakore e pastër, por paraqet një ndërthurje të kuptimit shkakor me ngjyime kundrinore: *Gëzohuni se erdhi pranvera* → *Gëzohuni që erdhi pranvera*. Në këtë rast lidhëza se është plotësisht e ndërkëmbyeshme me që.

Ndërthurja e ngjyimeve shkakore me ato kundrinore ndodh zakonisht në fjalitë e varura shkakore të argumentimit të ndjenjës: *Trembej se nuk do ta kuptonin*.

Në fjalitë e varura shkakore të argumentimit të dëshirës ngjyrimet kundrinore janë tejet të zbehta: *Dua të vete aty, se e bëjnë kafën të mirë*.

Në fjalitë shkakore të drejtpërdrejta sot janë të rralla përdorimet e lidhëzës se me ndërthurje ngjyimesh shkakore dhe kundrinore. Në rastet, kur ajo paraqet ngjyime kundrinore, është e ndërkëmbyeshme me shkakoren që : *Fajin e pata vetë se u ktheva në mesnatë*.

Krahaso: *Fajin e pata vetë që u ktheva në mesnatë*.

Kur ngjyrimi kundrinor mungon ose është i zbetë, atëherë zëvendësimi i se me që është i pamundur: *Po shkonte fshehur se s'donte ta merrnin vesh shokët*.

Ndërtimi me që është i pamundur: *Po shkonte fshehur që s'donte ta merrnin vesh shokët (?)*.

Në fjalinë shkakore argumentuese të urdhrit sot pothuaj nuk haset përdorimi i se me ngjyime kundrinore: *Nisemi, se në orën 12 duhet të jemi në Tiranë*.

Në disa raste pjesa e varur shkakore që fillon me se varet nga një pjesë kryesore që nuk është e pranishme:

Na ngatërrove, o djalë, se s'ta di as emrin.

I prishi prapë marrëdhëniet me turqit, se e shohim prapë në luftë me Sulltan Muratin II.

Në të dy këta shembuj pjesa e varur ka formë e kuptim shkakor, por pjesa kryesore nuk përbën pasojën e shkaqeve të përmendura.

Pamja tipike, në pikëpamje komunikative, e strukturave që lidhen me se është: pjesa e varur lidhet me një thënie modale të folësit. Modaliteti i kësaj thënieje mund të jetë shprehje urdhri, dëshire etj.:

Trego, se kemi dhe dëshmitarë.

Mos na bjerë ndonjë rrufe këtu, se e ndjell shumë ky plepi.

Mbi një përdorim të veçantë të shkakores se

Lidhëza shkakore se përdoret dhe me vlerën e lidhëzës bashkërenditëse (kundërshtore, e barasvlershme me *ndërsa, kurse, por*). Të përdorurit e disa lidhëzave nënrenditëse me vlerën e lidhëzave bashkërenditëse është një dukuri e njohur në gjuhën shqipe. Po pse ndodh kjo, pse pikërisht lidhëza se përdoret dhe si lidhëz bashkërenditëse? Në mendimin e sotëm gjuhësor pranohet se gjuha e folur parapëlqen më shumë ndërtimet me bashkërenditje se sa ato me nënrenditje. Pikërisht tek ata autorë, që mbështeten në gjuhën e folur të popullit, përdoren dhe lidhëzat nënrenditëse me vlerë bashkërenditëse. Kështu, te “Vepra” e Th. Mitkos

MBI SHPREHJEN E MARRËDHËNIEVE SHKAKORE NË GJUHËN SHQIPE

kemi disa raste ku shkakorja se del me vlerë bashkërenditëse: *Me mend gjetën perëndinë, **se** me sy nuk e panë*³. Në këtë rast se mund të këmbëhet me kurse.

Lidhëza *sepse* shërben për të shprehur vetëm marrëdhënie shkakore. Është relativisht e re dhe ka natyrë librore. Prej këtej ka kaluar dhe në gjuhën e folur dhe sot është pronë e të dyjave, gjuhës së folur dhe gjuhës së shkruar. Përdorimin më të madh kjo lidhëz e ka në fjalinë shkakore të drejtpërdrejtë: *Rrëmbeu fëmijën dhe krisi e iku, **sepse** i shoqi nuk qe i zoti t'i siguronte qytetin*. Në ditët tona lidhëza *sepse* po përdoret gjithnjë e më tepër në fjalinë shkakore argumentuese të pyetjes.

Përdoret gjithashtu në fjalinë shkakore argumentuese të supozimit e të konkluzionit: *Ndoshta na mbajtën, **sepse** ne jemi klasë muzike*.

Në fjalinë shkakore të dëshirës: *Ai donte të hante diçka, **sepse** ishte i uritur*.

Në fjalinë shkakore argumentuese të urdhrit: *Thuamë se nuk do të ndodhë asgjë, **sepse** unë të besoj vetëm ty*.

Në fjalinë shkakore argumentuese të thënies së kushtëzuar: *Mirëpo ti nuk do që unë të vdes, **sepse** ky do të ishte një dështim për ty*.

Nga një vështrim i kujdesshëm i përdorimeve të lidhëzës *sepse* vërehet se ajo asnjëherë nuk manifeston ndërthurje të ngjyimeve shkakore me ato kundrinore apo me ndonjë lloj tjetër ngjyrimi. Ndërsa vihet re që shkakorja *sepse* ka një ngjyrim të theksuar arsyetimi, një shprehësi të veçantë, ajo i mëshon shkakut. Kjo duket qartë nëse e zëvendësojmë me se: *E ngrita problemin në parim..., **sepse** (se) asgjë nuk është vendosur në mënyrë të prerë...*

Lidhëza *sepse* përdoret sidomos në stilin teknik, shkencor, politik, shoqëror, por edhe në letërsinë artistike.

Lidhëza *që* del me një gamë kuptimesh, përdorimesh e funksionesh. Një ndër përdorimet e saj është dhe ai shkakor. Tek “Meshari” i Gj. Buzukut ajo është në embrion të përdorimit të saj si lidhëz, nuk është shkëputur ende nga përemri lidhor⁴. Më vonë *që* fillon të përdoret më dendur si lidhëz shkakore. Si e tillë ajo ka një denduri përdorimi më të vogël se lidhëzat *se, sepse, ngaqë*.

Përdorimet e saj si shkakore janë kufizuar vetëm në fjalinë shkakore të ndjenjës, të vlerësimit, të dëshirës, të argumentimit të urdhrit e më rrallë – në fjalinë shkakore të drejtpërdrejtë: *Më vjen keq **që** po jua them* (shkakore argumentuese e ndjenjës).

*Dhe bëri mirë **që** nuk e zgjati më tej* (shkakore e vlerësimit).

*Edhe ti mësimet e tij ndjek **që** s'do të bëhesh traktorist* (shkakore e drejtpërdrejtë).

*Vajza të ndezë një qiri në kishë **që** shpëtoi pa u futur në manastir* (shkakore argumentuese e urdhrit).

*Ajo nuk donte të dilte në atë mot me erë **që** të mos i prisheshin flokët* (shkakore argumentuese e dëshirës).

³ Mitko, Th., *Vepra*. Tiranë, 1981, f. 444.

⁴ Shih: Lafe, E., *Lidhëzat te libri I shqip; Studime Filologjike*, 1971/ 4.

Siç shihet dhe nga shembujt e dhënë lidhëza *që*, zakonisht, paraprin struktura që lidhen me fjali, folja e të cilave shënon një gjendje shpirtërore. Në vend të foljes mund të dalë dhe një emër me kuptim abstrakt, i formuar nga folja (emërzim i foljes). Ja disa folje që mund të dalin në pjesën kryesore të fjalisë shkakore në rastin e lidhjes së pjesëve me shkakoren *që*: *zemërohem, gëzohem, hidhërohem, pendohem, më vjen keq, më vjen mirë, jam i lumtur, ndihet i gëzuar* etj.: *Gëzohem që erdhe sot.* etj.

Nga kjo paraqitje e përdorimit të lidhëzës *që* vihet re që ajo gjithmonë manifeston një ndërthurje ngjyrimesh shkakore e kundrinore. Nuk kemi gjetur asnjë rast të përdorimit të saj si lidhëz e pastër shkakore, pa ngjyime të tjera. Shpesh është vështirë të përcaktohet se cilat janë mbisunduese, ngjyrimet shkakore apo kundrinore.

Lidhëza *pse* përdoret gjerësisht si lidhëz nënrenditëse kundrinore. Por nuk duhet lënë pa përmendur dhe përdorimi i saj si lidhëz shkakore: *Ne s'kemi asnjë arsye pse të dyshojmë.*

Në këtë rast lidhëza *pse* është shkakore dhe është plotësisht e ndërkëmbyeshme me *që* ose *përse*. Mund të thuhet që një nga kuptimet kryesore të lidhëzës *pse* është ai shkakor. Sot vihet re një lloj mënjanimi i saj nga funksioni shkakor. Kjo shpjegohet me përhapjen në përdorim të shkakores *sepse*, e cila kuptimisht afron shumë me *pse*⁵.

Lidhëza *pse* si shkakore përdoret në fjalinë shkakore të drejtpërdrejtë, në atë të ndjenjës, në fjalinë argumentuese të urdhrit, të pyetjes, të thënies së kushtëzuar, në fjalinë shkakore shtesë.

Lidhëza *pse* del dhe me një ndërthurje të ngjyimeve shkakore me ato kundrinore. Por në këtë ndërthurje asnjëherë nuk është e vështirë të përcaktohet se ngjyrimet shkakore janë mbizotëruese: *I ati e qortonte pse vinte vonë në mbrëmje.*

Kur lidhëza *pse* paraqet ndërthurje ngjyrimesh, ajo mund të zëvendësohet nga shkakorja *që*: *I ati e qortonte që vinte vonë në mbrëmje.*

Lidhëza *ngaqë* është relativisht e re. Kjo lidhëz ka qenë përdorur paralelisht me shkakoren *ngase* me të cilën është krejt sinonimike. Në kohën e sotme shkakorja *ngase* po mënjanohet nga përdorimi dhe vendin e saj po e zë *ngaqë*. Në krahasim me shkakoret *se, sepse* lidhëza *ngaqë* është më e kufizuar në përdorim, jo vetëm për nga denduria, por edhe nga llojet e fjalive të varura kushtore që lidh. Në shumicën e rasteve shkakorja *ngaqë* lidh fjalinë e varur shkakore të drejtpërdrejtë me atë kryesore: *Ngaqë binte shi, ndenji tërë ditën në shtëpi.*

Siç vë re S. Floqi në punimin “Periudha me fjali të varura shkakore II”⁶ kuptimi i pikënisjes, i prejardhjes hapësinore është i qartë edhe sot te kjo lidhëz si dhe te lidhëza *nga se*, ku paraqitet e tejdukshme vlera e përgjithshme e parafjalës *nga* (drejtim hapësinor, pikënisja, shkak), p.sh.: *Sytë i ishin skuqura nga që s’e*

⁵ Shih: Buchholz, O., *Kausalkonjunktionen in der heutigen albanischen literarischen Sprache*. Leipzig, 1991, f. 38.

⁶ Floqi, S., *Periudha me fjali të varura shkakore II*, Në: *Studime filologjike* 3, 1966, f. 4.

MBI SHPREHJEN E MARRËDHËNIEVE SHKAKORE NË GJUHËN SHQIPE

zinte gjumi. Megjithatë lidhëza *ngaqë* sot është larguar shumë nga kuptimi fillestar i pikënisjes.

Mjete të tjera gjuhësore-shprehëse të raporteve shkakore në shqip

Foljet kauzative (faktitive) (folje që përdoren për të shprehur raporte shkakore): janë një grup foljesh ose shprehjesh foljore, kuptimi i të cilave mund të parafrazohet me një shprehje ekuivalente ku është e pranishme folja *bëj* ose *ndikoj*. P.sh.: *e deh* ‘bëj që të dehet’; *e studioi djalin* ‘ndikoi që djali të studiojë’ etj.. Po në këtë klasë fjalësh hynë dhe disa folje të prejardhura nga mbiemrat: *i kuq – skuq*, *i bardhë – zbardh* etj.. Një nëngrup më vete përbëjnë foljet ergative. Ato dalin si kalimtare dhe si jo kalimtare. Në formën kalimtare ato kanë semantikë shkakore: *Dielli shkrin akullin. Akulli shkrin*. Në shembullin e parë kemi të bëjmë me një folje kauzative. Përdorim shkakor kanë dhe shprehjet foljore të formuara me një folje ndihmëse shkakore: *bëj, lë*: *E lashë brumin të vinte. E bëj të dridhet nga frika.* etj⁷.

Semantika e thënieve që përmbajnë folje shkakore mund të paraqitet skematikisht kështu:

Vepruesi ndikon që të shfaqet një pasojë.

Vetë folja (ose shprehja foljore kauzative) e përmban në semantikën e saj shkakun dhe pasojën që rrjedh prej tij. Folje të tjera shkakore janë: *justifikoj, shkaktoj, jam përgjegjës, ndikoj, ndikohem, çon, rrjedh, del, rezulton, varet, mbështetet* etj.

Shprehje lidhëzore: Disa lidhëza shkakore herë-herë hyjnë në shprehje të ndryshme e bëhen pjesë përbërëse e tyre. Këto shprehje mund të jenë lidhëzore, por shpesh dhe ndajfoljore, madje dhe foljore.

Kështu lidhëza shkakore *se*, e përfshirë në fjalinë e nënrenditur shkakore, është kthyer në shprehje të ngurosur në rastin: *se s’bën*. Sot kjo shprehje ka kuptimin ‘domosdo, patjetër, medoemos’. P.sh.: *Ata do të vinë se s’bën*. Dikur ky ndërtim ka qenë fjali. Dëshmi për këtë është prania e foljes së shtjelluar *bëj* dhe lidhëzës shkakore *se*, kuptimi shkakor i së cilës ndjehet ende. Lidhëza *se* në këtë shprehje të ngurosur e ka humbur funksionin lidhëzor.

Lidhëza *se* shërben dhe si pjesë përbërëse e shprehjeve lidhëzore shkakore, si: *nga shkak se, për arsye se, nga puna se, nga frika se mos, prej se, për shkak se* etj. Kjo lidhëz është pjesë përbërëse dhe e disa ndërtimeve të tjera, të cilat ende nuk janë konsoliduar si të tilla, ende nuk janë kthyer në shprehje të ngurosur. Por vihet re prirja e tyre për t’u ngurosur. Këto shprehje janë karakteristike për stilin libror: *me besim se, me shpresë se mos, me frikë se* etj. P.sh.: *Unë vajta në mëngjes me shpresë se mos e gjeja atë në shtëpi.*

Ndaloj me besim se ajo do t’i fliste. Nga frika se mos e shihnin ndërroi rrugë. etj.

Shprehjet lidhëzore të ngurosur: *nga shkak se, për arsye se, nga puna se, për shkak se* etj. po përdoren gjithnjë e më shumë në gjuhën e shkruar. Por shpesh vihet re prirja për të përdorur në vend të lidhëzës *se* një emër (shpesh

⁷ Shih: Steinitz, R. “Zur Semantik der kausativer Verben” In: *Linguistische Studien*; f. 85–129.

foljor) në gjinore: për shkak se = për shkak të: *Ai nuk erdhi për shkak se binte shi* = *Ai nuk erdhi për shkak të shiut*.

Togu i qëndrueshëm *s'ka pse* (me element përbërës lidhëzën shkakore *pse*) ka marrë trajtën e një shprehjeje të ngurosor foljore: *Propozimi im s'ka pse të mbetet sekret*. Kuptimisht togu *s'ka pse* është i afërt me foljen *duhet* (*Propozimi im s'duhet të mbetet sekret*). *Pse* në këtë ndërtim s'është më lidhëz, por pjesë e pandarë e shprehjes (ka pësuar një lloj desemantizimi). Elementi *pse* merr pjesë dhe në ndërtimin *çka pse*. Edhe këtu *pse*-ja e ka zbehur kuptimin shkakor dhe formon një njësi leksikore me elementin tjetër. Të dyja fjalët së bashku përbëjnë një njësi leksikore, që del me vlerën e lidhëzës lejore: *Hani, pini, çka se të tjerët vdesin nga uria*.

Interes paraqesin dhe ndërtime të tipit *s'di pse*. Edhe në lokucione të tilla *pse* nuk paraqitet si lidhëz shkakore. Në vështrim të parë duket se ka vlerën e ndajfoljes lidhore, por, në fakt, ndërtime të tilla funksionojnë në gjuhë si shprehje ndajfoljore plotësisht të zëvendësueshme nga ndajfolja *sepse*: *Desha t'ia mbathja po nuk di pse këmbët s'më lëvizën* (I. Kadare, *Gjenerali i ushtrisë së vdekur*, f. 98). Nga zëvendësimi i *nuk di pse* me *sepse* do të kishim: *Desha t'ia mbathja, po sepse këmbët s'më lëviznin*. Sinonimia midis fjalive është pothuaj e plotë.

Parafjalët që përdoren për shprehjen e marrëdhënieve shkakore

Parafjalët nuk mund të përdoren të izoluara, kështu që ato nuk funksionojnë si gjymtyrë fjalie. Ato janë vetëm pjesë përbërëse e gjymtyrëve të fjalisë. Parafjalët shërbejnë si elemente lidhëse midis fjalëve ose midis grupe fjalësh dhe sinjalizojnë marrëdhëniet sintaksore të tyre.

Fjalja: *Ajo nuk erdhi për shkak të shiut*, përmban në strukturën e saj një frazë parafjalore *për shkak të shiut*. Grupi parafjalor mund të transformohet në fjali shkakore: *Ajo nuk erdhi, sepse binte shi*.

Numri i parafjalëve që përdoren për shprehjen e raporteve shkakore në gjuhën shqipe është relativisht i pakët. Disa prej këtyre parafjalëve përmbajnë në vëllimin e tyre semantik dhe ngjyime të tjera përveç atyre shkakore, ose ngjyrimet shkakore u mbishtresohen ngjyimeve të tjera: *me pasuritë e saj natyrore...* ➔ *për shkak të pasurive të saj natyrore* (Parafjala *me* në rastin e dhënë ka kuptim instrumental dhe shkakor njëkohësisht). Më poshtë po japim një listë të parafjalëve që mund të shërbejnë për të realizuar marrëdhënie shkakore:

1. *falë* (+ rrjedhore): *falë punës së tij ...*
2. *në sajë* (+ gjinore): *në sajë të zellit të treguar*
3. *nga* (+emërore): *nga uria; nga sëmundja; nga zemërimi ...*
4. *nga shkak* (+ gjinore): *i vonësës ...*
5. *për* (+ kallëzore): *fajin e tij; për këto fjalë ...*
6. *për arsye* (+gjinore): *të situatës; të gjendjes ...*
7. *për hir* (+ gjinore): *të shokëve ...*
8. *për punë* (+ gjinore/ rrjedhore): *të seminarit; inati ...*
9. *për shkak* (+ gjinore): *të largimit tënd ...*
10. *prej* (+ rrjedhore): *frikës ...*

Krahas parafjalëve është dhënë në kllapa dhe rasa që ato drejtojnë.

MBI SHPREHJEN E MARRËDHËNIEVE SHKAKORE NË GJUHËN SHQIPE

Ndajfoljet shkakore

Një mjet tjetër gjuhësor që mund të shërbejë për ndërtimin e raporteve shkakore janë dhe ndajfoljet shkakore. Në gjuhë shqipe ato japin në mënyrë shumë abstrakte dhe të përgjithshme shkakun ose arsyen e një përmbajtjeje të dhënë në fjalinë kryesore. Të tilla janë : *prandaj*, *rrjedhimisht*, *përndryshe*, *pse* :

Ata duan liri, prandaj e vazhdojnë luftën.

Ndonjëherë këto ndajfolje mund të funksionojnë dhe si lidhëza bashkërenditëse (prandaj janë quajtur ndajfolje lidhore). Në këtë rast ato i bashkërenditen një fjalie paraprirëse, fjali e cila shënon shkak, arsye:

Treni u vonua, prandaj Agimi nuk arriti me kohë.

Ti duhet të punosh më shumë, përndryshe s'do t'ia arrish qëllimit.

Ndajfoljet mund të përdoren dhe si fjalë korrelative në pjesën kryesore të fjalisë shkakore⁸:

Prandaj nuk erdhi, **se** ishte sëmurë.

Ndajfoljet pyetëse ➔ Me anë të tyre pyetet për shkakun, arsyen, motivin: **Pse** nuk e mbarove?

Këtu hyn dhe ndajfolja përse: **Përse** të shkojë ai dhe jo unë?

Ndajfoljet pyetëse përdoren në krye të një fjalie pyetëse të drejtë ose të një fjalie thirrore. Ato mund të dalin dhe në pjesën e varur të një fjalie pyetëse të zhdrejtë. Në këtë rast ato mund të shoqërohen dhe me lidhëzën *se*, e cila paravendoset: *Asnjë nuk më qortoi, pse nuk erdha dje në shkollë.*

Ndonjëherë ndajfoljet pyetëse të shkakut mund të kenë të gërshetuara pyetjen për shkakun dhe pyetjen për qëllimin e kryerjes së një veprimi. Kjo ndodh zakonisht në pyetjet retorike: *Pse duhej të ndodhte ky keqkuptim*⁹.

*Format e pashtjelluara foljore me funksion shkakor*¹⁰

Forma e pashtjelluar pjesore veprare mund të përfaqësojë pjesën e varur të fjalisë shkakore:

Lodhur e këputur nga rruga e gjatë, rashë në gjumë.

Në vend të pjesës së varur të fjalisë shkakore mund të përdoret forma e pashtjelluar mohore:

Mësuesi plak, pa ditur të vërtetën, vinte vërdallë për ta qetësuar.

Edhe forma përcjellore veprare mund të përdoret me funksion shkakor:

Ai më ka ndihmuar duke më vënë në dispozicion librat e tij.

Një mjet tjetër gjuhësor që mund të përdoret për dhënien e raporteve shkakore është dhe fjalia përcaktore. Në këtë rast pjesa e varur nëpërmjet karakteristikës që jep për sendin, frymorin e shprehur me emrin paraprijës tregon njëkohësisht shkakun, motivin, arsyen e asaj që thuhet në pjesën kryesore. Fjalia

⁸ Shih: Buchholz, O/ Fiedler, W., *Albanische Grammatik*, Leipzig 1987, f. 370.

⁹ Po aty, f. 369-370.

¹⁰ Për format e pashtjelluara foljore i jemi referuar botimit të Akademisë së Shkencave "Gramatika e Gjuhës Shqipe". Shih: *Gramatika e Gjuhës Shqipe, I*, Tiranë, 2002, f. 333–337.

përcaktore me ngjyrim shkakor është gjithnjë fjali përshkruese. Në të pjesa e varur mund të vendoset pas kryesores, ose mund të hyjë në mes:

*Krerët e vegjël, që nuk jepnin dot para, u ngarkuan të dërgonin më tepër ushtarë*¹¹.

Literaturë e konsultuar

- Buchholz, O./ Fiedler, W., *Albanische Grammatik*, Leipzig 1987.
Buchholz, O., *Die Kausalkonjunktionen in der heutigen albanischen literarischen Sprache*. Leipzig 1991.
Lafe, E., *Lidhëzat te libri I shqip, Studime Filologjike*, 1971/4.
Floqi, S., *Periodha me fjali të varur shkakore*, I, II. Në: *Studime filologjike*, 2, 3. Tiranë, 1966.
Gramatika e Gjuhës Shqipe 2, Botim i Akademisë së Shkencave. Tiranë, 2002.
Gramatika e Gjuhës Shqipe I, Botim i Akademisë së Shkencave. Tiranë, 2002.
Mitko, Th., *Vepra*, Tiranë, 1981.
Schmidhauser, B., *Kausalität als linguistische Kategorie*, Tübingen, 1995.

¹¹ Shih: *Gramatika e Gjuhës Shqipe II*, Tiranë, 2002, f. 533; Buchholz, O./ Fiedler, W., *Albanische Grammatik*, Leipzig, 1987, f. 523.